

Odmiana rzeczownika i przymiotnika

Zasób zawiera ujęte w formę tabeli wzory odmian wybranych rzeczowników: uczeń, żona, okno.

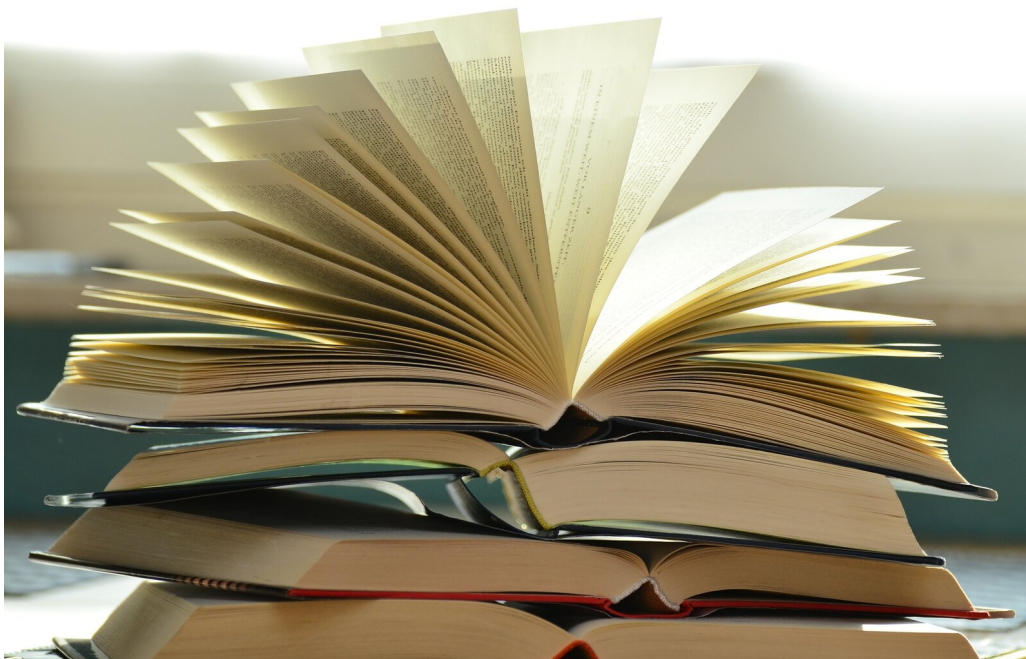
Zasób zawiera omówienie osobliwości w odmianie rzeczowników: mające wyłącznie formę liczby pojedynczej (np. złoto, młodzież) lub wyłącznie formę liczby mnogiej (np. drzwi, skrzypce), rzeczowniki nieodmienne (typu: „jury”, „kakadu”, „awokado”) i inne wyjątki. Ponadto znajdują się wzorce odmiany: rzeczowników typu MUZEUM, AKWARIUM, FORUM, LICEUM, rzeczowników typu WOJEWODA, POETA, rzeczowników OKO i UCHO jako narządy zmysłów, OKO w rosole, UCHO jako uchwyt np. torby; rzeczowniki: RĘKA, SĘDZIA, PRZYJACIEL. Zasób zawiera także ćwiczenie polegające na określeniu formy gramatycznej wyróżnionych rzeczowników.

Zasób zawiera trzy ćwiczenia interaktywne polegające na wybraniu i przeciągnięciu odpowiedniej formy rzeczownika, wybraniu i przeciągnięciu odpowiedniego rzeczownika, by powstał poprawny związek frazeologiczny. Kolejne ćwiczenie polega podaniu po dwa związki frazeologiczne z rzeczownikami: UCHO, OKO, RĘKA i ułożeniu z nimi zdań.

Zasób zawiera informacje o odmianie przymiotników, ujęte w formę tabeli wzory odmian przymiotników typu: DOBRY, TANI oraz ćwiczenie interaktywne polegające na zaznaczeniu różnymi kolorami przymiotników w funkcji przydawki i w funkcji orzecznika.

Zasób zawiera informacje o osobliwościach w odmianie przymiotników, odmianie liczebników porządkowych, zaimków przymiotnych i imiesłówów przymiotnikowych oraz ćwiczenie interaktywne polegające na wskazaniu końcówki fleksyjnej wyróżnionego przymiotnika; należy również określić przypadek, liczbę i rodzaj.

Odmiana rzeczownika i przymiotnika

Słowniki

Źródło: Pixabay, fotografia barwna, domena publiczna.

Rzeczownik to odmienna część mowy, która nazywa osoby, rzeczy, zwierzęta, rośliny, zjawiska przyrody, czynności i stany. Odpowiada na pytania: kto?, co?. Odmienia się przez przypadki i liczby, natomiast nie odmienia się przez rodzaje. Każdy rzeczownik ma tylko jeden rodzaj. W zdaniu pełni różne funkcje, m.in.: podmiotu, dopełnienia, przydawki lub orzecznika (część orzeczenia imiennego, wyrażona rzeczownikiem, przymiotnikiem lub przysłówkiem).

Przymiotnik to odmienna część mowy odpowiadająca na pytania: jaki?, jaka?, jakie?. Określa właściwości i cechy. Odmienia się przez przypadki, liczby i rodzaje. W zdaniu pełni głównie funkcję przydawki (jest podrzędny wobec rzeczownika), a także funkcję orzecznika.

Ustal, do jakich części mowy należą wyróżnione wyrazy.

- **Chorzy** mogli wybrać lekarza specjalistę.
- Jesteśmy **mistrzami** w zadawaniu kłopotliwych pytań.
- Od rana czekam na moich **przyjaciół**.
- Niebawem rozpoczną się **wakacje**.

Odmiana rzeczowników

Rzeczowniki odmieniają się przez przypadki i liczby (pojedynczą i mnogą). Odmianę przez przypadki nazywamy **deklinacją**. Rzeczowniki mają też przypisany jeden z trzech rodzajów: męski, żeński i nijaki, zarówno w liczbie pojedynczej, jak i w liczbie mnogiej. Aby określić rodzaj rzeczownika w liczbie mnogiej (l.mn.), należy wziąć pod uwagę jego podstawową formę w mianowniku liczby pojedynczej (l.p.),

- np.: sąsiedzi (l.mn.) – sąsiad (l.p.) – (ten) – rodzaj męski;
- koleżanki (l.mn.) – koleżanka (l.p.) – (ta) – rodzaj żeński;
- dzieci (l.mn.) – dziecko (l.p.) – (to) – rodzaj nijaki.

Przykładowe wzorce odmiany rzeczowników rodzaju męskiego, żeńskiego i nijakiego

Przypadek	Liczba pojedyncza			Liczba mnoga		
	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
M.	uczeń-Ø	żona	okno	uczniowie	żony	okna
D.	uczni-a	żony	okna	uczniów	żon-Ø	okien-Ø
C.	uczni-owi	żoni-e	okno	uczni-om	żon-om	okno-om
B.	uczni-a	żon-ę	okno	uczniów	żony	okna
N.	uczni-em	żon-ą	okno-em	uczni-ami	żon-ami	okno-ami
Ms.	uczni-u	żoni-e	okno-e	uczni-ach	żon-ach	okno-ach
W.	uczni-u	żon-o	okno	uczniowie	żony	okna

Większość rzeczowników podczas odmiany przez przypadki zmienia swoje formy. W takich rzeczownikach można wyodrębnić **temat fleksyjny** oraz **końcówkę fleksyjną**. **Temat** jest

częścią wyrazu, która podczas deklinacji raczej nie zmienia się (czasem może zachodzić w nim wymiana głosek zwana obocznością), z kolei końcówka jest zmienna i zależna od przypadku. W powyższej tabeli w odmienionych rzeczownikach oddzielono myślnikami tematy od końcówek. Tam, gdzie rzeczownik nie miał **końcówki**, zaznaczono zero morfologiczne Ø.

Niektóre rzeczowniki, zwłaszcza obcego pochodzenia, to wyrazy nieodmienne, np.: jury, kakadu, awokado, boa:

- 'Jury (kto?) oceniło prace uczestników konkursu'. – mianownik;
- 'Przekazano prace jury'. (komu?) – celownik.

Ćwiczenie 1

Uzupełnij tabelę informacjami na temat form gramatycznych wyróżnionych w zdaniach rzeczowników: wystawom, sklepu, liceum, dziadku.

Rzeczownik	Przypadek	Liczba	Rodzaj
Przeglądamy się ciekawym wystawom.			
Pojechaliśmy do sklepu.			
Już niebawem niektórzy wybiorą liceum.			
Dziadku, kiedy nas odwiedzisz?			

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

O czym warto pamiętać?

W odmianie rzeczowników pojawia się wiele osobliwości, np.:

- rzeczowniki, które nie mają formy liczby mnogiej (np. 'złoto', 'młodzież', 'ryzyko') lub rzeczowniki, które nie mają formy liczby pojedynczej (np. 'drzwi', 'sanie', 'skrzypce');
- rzeczowniki, które mają dłuższy lub krótszy temat fleksyjny: 'imię' // 'imienia', 'imieniu'; 'ramię' // 'ramienia', 'ramieniu'; 'żrebię' // 'żrebięcia' // 'żrebięciu';
- rzeczowniki, które mają całkowicie zmieniony temat fleksyjny: 'człowiek' (w liczbie pojedynczej) – 'ludzie' (w liczbie mnogiej), 'rok' (w liczbie pojedynczej) – 'lata' (w liczbie mnogiej);

mnogiej);

- rzeczowniki, które mają niezmiennie formy w liczbie pojedynczej, a odmieniają się w liczbie mnogiej – są to wyrazy typu: 'muzeum', 'akwarium', 'technikum';
- rzeczowniki typu 'poeta', 'wojewoda', które odmieniają się w liczbie pojedynczej jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego, a w liczbie mnogiej jak rzeczowniki rodzaju męskiego;
- rzeczowniki typu: 'sędzia', 'hrabia', 'margrabia', które odmieniają się w liczbie pojedynczej jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego lub jak przymiotniki, a w liczbie mnogiej jak rzeczowniki rodzaju męskiego;
- rzeczowniki 'ucho', 'oko', które inaczej odmieniają się w znaczeniu 'narząd słuchu lub wzroku', a inaczej w znaczeniu 'ucho torby, oko tłuszczu w rosoli';
- nazwy miejscowości typu 'Zakopane', 'Końskie', nazwy województw typu: 'Dolnośląskie', 'Wielkopolskie', 'Mazowieckie', które odmieniają się jak przymiotniki;
- rzeczowniki 'przyjaciel', 'nieprzyjaciel', które mają nietypowe formy w liczbie mnogiej;
- rzeczowniki rodzaju nijakiego zakończone na '-um' ('muzeum', 'liceum', 'akwarium', 'forum') nie zmieniają swych form w liczbie pojedynczej, odmieniają się natomiast przez przypadki w liczbie mnogiej.

Przykładowe wzorce odmiany kłopotliwych rzeczowników

Rzeczowniki typu: MUZEUM, AKWARIUM, FORUM, LICEUM

Przypadek	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
M.	muze-um	muze-a
D.	muze-um	muze-ów
C.	muze-um	muze-om
B.	muze-um	muze-a
N.	muze-um	muze-ami
Ms.	muze-um	muze-ach
W.	muze-um	muze-a

Rzeczowniki typu WOJEWODA, POETA

Przypadek	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
M.	wojewod-a	wojewod-owie
D.	wojewod-y	wojewod-ów

C.	wojewodzi-e	wojewod-om
B.	wojewod-ę	wojewod-ów
N.	wojewod-ą	wojewod-ami
Ms.	wojewodzi-e	wojewod-ach
W.	wojewod-o	wojewod-owie

Rzeczowniki OKO i UCHO 'narządy zmysłów'

Przypadek	Liczba mnoga	Liczba mnoga
M.	ocz-y	usz-y
D.	ocz-u, ocz-ów	usz-u, usz-ów
C.	ocz-om	usz-om
B.	ocz-y	usz-y
N.	ocz-ami, ocz-yma	usz-ami, usz-yma
Ms.	ocz-ach	usz-ach
W.	ocz-y	usz-y

Rzeczowniki OKO 'tłuszczu w rosole' i UCHO 'uchwyt np. torby'

Przypadek	Liczba mnoga	Liczba mnoga
M.	ok-a	uch-a
D.	ok- Ø	uch- Ø
C.	ok-om	uch-om
B.	ok-a	uch-a
N.	ok-ami	uch-ami
Ms.	ok-ach	uch-ach
W.	ok-a	uch-a

Rzeczownik RĘKA

Przypadek	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
M.	ręk-a	ręc-e
D.	ręk-i	rąk- Ø
C.	ręc-e	ręk-om

B.	ręk-ę	ręc-e
N.	ręk-ą	ręk-ami, ręk-oma
Ms.	ręc-e	ręk-ach
W.	ręk-o	ręc-e

Rzeczownik SĘDZIA

Przypadek	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
M.	sędzi-a	sędzi-owie
D.	sędz-i, sędzi-ego	sędzi-ów
C.	sędz-i, sędzi-emu	sędzi-om
B.	sędzi-ę, sędzi-ego	sędzi-ów
N.	sędzi-ą	sędzi-ami
Ms.	sędz-i	sędzi-ach
W.	sędzi-o	sędzi-owie

Rzeczownik PRZYJACIEL

Przypadek	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
M.	przyjaciel- Ø	przyjaciel-e
D.	przyjaciel-a	przyjaciół- Ø
C.	przyjaciel-owi	przyjaciół-om
B.	przyjaciel-a	przyjaciół- Ø
N.	przyjaciel-em	przyjaciół-mi
Ms.	przyjaciel-u	przyjaciół-ach
W.	przyjaciel-u	przyjaciel-e

Zadaniowo (I)

Ćwiczenie 2

Zaznacz w poniższych zdaniach rzeczowniki w odpowiedniej formie. Pamiętaj, że w niektórych zdaniach możliwe są dwie poprawne formy wyrazów.

Na łące nie było żadnego barwnego | .

Całą sprawę przekazano | | | .

Wszyscy | | z naszej uczelni przyszli na uroczystą inaugurację.

Kot naszemu | zabrał kość, ale pies | wcale jej nie pożałował.

W tym mieście nie było ani jednego | , więc nie wymieniliśmy pieniędzy.

Wydawało się, że widzieliśmy | , więc naprawdę najedliśmy się | .

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 3

W przytoczonych zdaniach zaznacz właściwe formy rzeczowników.

Jutro jedziemy do | , w których nie ma | | .

Obejrzyj koszykówkę, dziś nie ma | piłkarskich.

Na | nie było słońca.

Od dawna nie mamy czasu dla naszych | | .

.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4

Podaj po dwa związki frazeologiczne z rzeczownikami: 'ucho', 'oko', 'ręka', a następnie ułóż z nimi zdania.

Ćwiczenie 5

Uzupełnij luki w związkach frazeologicznych właściwymi wyrazami spośród podanych poniżej.

Każdy przedsiębiorca wie, że oko konia tuczy.

Od roku pod okiem dobrego nauczyciela.

Wykonał zadanie oka.

Na rzut oka wydał się sympatyczny.

Przystał na propozycję bez oka.

Człowiek ten był w oku zgromadzenia.

Niestety, w oczy kole.

zmrużenia

solą

nieprawda

pańskie

w mgnieniu

pierwszy

gwiazdą

drugi

prawda

jego

uczył się

Zródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Odmiana przymiotników

Przymiotniki odmieniają się przez przypadki, liczby i rodzaje. W liczbie pojedynczej mają trzy rodzaje (męski, żeński i nijaki), a w liczbie mnogiej dwa rodzaje (męskoosobowy i niemęskoosobowy). Przymiotniki najczęściej są określeniami rzeczowników i w zdaniu dostosowują do nich swoje formy.

Przykładowe wzorce odmiany przymiotników

Przymiotnik DOBRY

Przypadek	Liczba pojedyncza			Liczba mnoga	
	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki	Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj niemęskoosobowy
M.	dobr-y	dobr-a	dobr-e	dobrz-y	dobr-e
D.	dobr-ego	dobr-ej	dobr-ego	dobr-ych	dobr-ych
C.	dobr-emu	dobr-ej	dobr-emu	dobr-ym	dobr-ym

B.	dobr-ego dobr-y	dobr-ą	dobr-e	dobr-ych	dobr-e
N.	(z) dobr-ym	(z) dobr-ą	(z) dobr-ym	(z) dobr-ymi	(z) dobr-ymi
Ms.	(o) dobr-ym	(o) dobr-ej	(o) dobr-ym	(o) dobr-ych	(o) dobr-ych

Przymiotnik TANI

Przypadek	Liczba pojedyncza			Liczba mnoga	
	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki	Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj niemęskoosobowy
M.	tan-i	tani-a	tani-e	tan-i	tani-e
D.	tani-ego	tani-ej	tani-ego	tan-ich	tan-ich
C.	tani-emu	tani-ej	tani-emu	tan-im	tan-im
B.	tani-ego tan-i	tani-ą	tani-e	tan-ich	tani-e
N.	(z) tan-im	(z) tani-ą	(z) tan-im	(z) tan-imi	(z) tan-imi
Ms.	(o) tan-im	(o) tani-ej	(o) tan-im	(o) tan-ich	(o) tan-ich

Ćwiczenie 6

Zaznacz na czerwono przymiotniki w funkcji przydawki, a na zielono przymiotniki w funkcji orzecznika.

czerwony

zielony

Na wycieczce szkolnej uczniowie byli posłuszni .

Po ciekawej prelekcji studenci udali się do pobliskiej restauracji.

Organizatorzy egzaminu nie byli odpowiedzialni za błędy w testach.

Wyprawa w wysokie góry okazała się niebezpieczna .

Mimo braku pieniędzy na luksusowe towary byliśmy szczęśliwi .

Powieści przygodowe są bardzo ciekawe dla młodych czytelników.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

O czym warto pamiętać?

Niektóre przymiotniki obok formy podstawowej mogą mieć krótką formę, np.: wesoły – wesół, zdrowy – zdrów, ciekawy – ciekaw, godny – godzien.

Odmianę przymiotnikową mają także inne części mowy:

- **liczebniki porządkowe**, np. drugi, piąty, ósmy;
- **zaimki przymiotne**, np.: ten – ta – to (liczba pojedyncza) // ci – te (liczba mnoga),
który – która – które (liczba pojedyncza) // którzy – które (liczba mnoga),
ów – owa – owo (liczba pojedyncza) // owi – owe (liczba mnoga),
taki – taka – takie (liczba pojedyncza) // tacy – takie (liczba mnoga),
nasz – nasza – nasze (liczba pojedyncza) // nasi – nasze (liczba mnoga);
- **imiesłowy przymiotnikowe**, np.: piszący, piszącego, piszącemu,
zapisany, zapisanego, zapisanemu.

Ćwiczenie 7

Wpisz do tabeli końcówki fleksyjne oraz określ formy gramatyczne wyróżnionych w zdaniach przymiotników: czytelne, dobre, drogimi, dawni.

Wybrana forma wyrazowa	Końcówka fleksyjna	Przypadek	Liczba	Rodzaj
Te zapiski są dosyć czytelne .				
W tej restauracji zjemy dobre naleśniki.				
To jest sklep z drogimi artykułami.				
Na kolację przyjdą dawni przyjaciele rodziców.				

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.